

Нагорни Карабах – бъдеше чрез миналото

Проф.д-р Нина Дюлгерова

Едно от най-опасните огнища на напрежение, което съпровожда разпадането на Съветския съюз, е Нагорно–Карабахският конфликт. Той е част от т.нар. регионални конфликти в „близката чужбина”*, който подобно на останалите огнища на напрежение, (грузино-абхазкия, грузино-осетинския, приднестровския) има своята сложна предистория. Терминът „замразен” конфликт, също го причислява към широкия спектър от противоречия и напрежение, характеризиращ постсъветското пространство. Нагорно-Карабахският конфликт често е представян като проява на противоречие между двата принципа на международното право – принципа на териториалния интегритет и принципа на правото на народите на самоопределение. Дори и най-задълбоченото изследване на проблема не предполага даването на категорична оценка за правдивостта на една от двете позиции – арменската и азербайджанската. Въпреки това зародишът на съвременните проблеми на Нагорни Карабах е закодиран най-вече в съветския период.

Междуетническото, междурегионалното и междуклановото напрежение до голяма степен е програмирано в сталинското национално-държавно разделяне през 20-30-те години на XX век, което е осъществено в духа на римския принцип „разделяй и владей”. Обвързването на многобройните големи и малки нации на Съветския съюз в гордиевия възел на междунационалните отношения предопределя противоречивите по форма, но логични по своята вътрешнополитическа насоченост, процеси.

* * *

* Термин, с който в Русия се обозначава територията на бившите съветски републики. - *Б.а.*

През 1918 г. ръководителят на военната мисия на Антантата генерал Томсон признава Нагорни Карабах заедно със Зангезурския район за част от територията на Азербайджанската юрисдикция. Той потвърждава назначения от Баку Хосров Султанов като губернатор на Карабахското генерал-губернаторство, в чиито състав влизат двата района. През 1919 г. арменците в Нагорни Карабах официално признават властта на Азербайджан, но с уговорката, че въпросът ще се реши окончателно на мирната конференция в Париж.

В продължение на три години болшевишките ръководители И. Сталин, С. Киров, Г. Чичерин и др. жонглират със статута на Нагорни Карабах, без определена жизнена концепция за регулирането на този деликатен проблем. Последното решение е на Й. Сталин, който на проведеното на 5 юни 1921 г. заседание на Кавказкото бюро на ЦК на Руската комунистическа партия (болшевики) прокарва схемата¹, отговаряща на преследваните от него политически цели в региона. Тя е в унисон с решението на генерал Томсон, чиято войска през 1918 г. окупира Нагорни Карабах. С малки корекции английският проект е в основата на съглашението между Ереван и Баку, което преминава през много перипетии и ожесточена конфронтация между Азербайджан и Армения. То е в резултат на приетото на 15 август 1919 г. от Седмия конгрес на арменците на Нагорни Карабах постановление за съглашение с Азербайджан².

В съответствие с него, до окончателното решаване на въпроса на мирната конференция в Париж арменската част на Нагорни Карабах влиза в състава на Азербайджан като териториална автономия на Карабах и национално-културна автономия на неговото арменско население. Шушинският, Джеванширският и Джебраилският райони образуват особена административна единица на карабахското генерал-губернаторство, като Нагорнокарабахската териториална администрация е

съставена от арменци. Към самото генерал-губернаторство се създава съвет от трима азербайджанци и трима арменци като последните се избират от конгреса на арменците в Нагорни Карабах. Функциите на съвета са достатъчно широки като, но принципни въпроси от международен характер не могат да бъдат решени без предварителното обсъждане в този орган. Също така към генерал-губернаторството се учредява длъжност помощник по гражданската част, заемана от арменец. Съветът на карабахските арменци представя на Азербайджанското правителство две кандидатури, от които се утвърждава едната. Ограничените войскови части квартируват само в Шуша и Ханденди (Степанакерт), като тяхното придвижване трябва да е със съгласието на арменците³. На 5 септември 1919 г. вестник „Борба“ в Тбилиси оценява по достойнство съглашението като отбелязва: „Карабахското съглашение може би няма да даде много. Не трябва обаче да се забравя, че вековната вражда не може бързо да се изживее. Може би утре ще бъде нарушено. Може би скоро планинската част на Карабах ще се превърне отново в арена на военни действия. Без да надценяваме значението на съглашението ние все пак не можем да не го приветстваме и не може да не отбележим, че в този случай ние виждаме първия сериозен опит за разрешаване на арменско-мюсюлманския (арменско-азербайджанския – Н. Д.) спор не чрез кланета, а по пътя на взаимния договор... В Карабах животът принуждава враждуващите страни да разберат, че най-лошият мир е по-добър от непрекъснатите кланета... Не случайно така се стараят да опорочат карабахското съглашение дашнакцаканите. Партията, живееща от националната вражда, инстинктивно чувства, че в това съглашение, има, макар и съвсем незначителен, но все пак зародиш за прекратяването на вечната съдбоносна вражда между двата народа”⁴. Позитивният отзвук в Тбилиси е реакция на победител, желаещ да утвърди политическата победа на Азербайджан.

Сложната ситуация, създадена се през 1920 г. около опитите на Азербайджан и Армения да станат членове на Лигата на нациите, както и взетото през 1921 г. от Кавказкото бюро на РКП (б) решение за оставането, но с широка автономия, в състава на Азербайджанската Република на Нагорни Карабах, очертава съвременните контури на армено-азербайджанския конфликт.

През съветския период статутът на Нагорни Карабах като автономна област в състава на Азербайджанската ССР е утвърден с Конституциите на СССР от 1936 и 1977 г.⁵ Правното конституиране на Нагорно-Карабахската автономна област (НКАО) в съответствие с Конституцията на Азербайджанската ССР се определя от Закона „За Нагорно-Карабахската Автономна Област“, приет по предложение на Съвета на народните депутати на НКАО от Върховния Съвет на Азербайджанската ССР⁶. Като национално-териториално образувание с административна автономия, НКАО притежава редица права, предопределени да удовлетворят специфичните потребности на нейното население. В съответствие с чл. 110 от Конституцията на СССР и чл. 4 от Закона на Азербайджанската ССР, в Съвета на националностите на Върховния Съвет на СССР автономната област е представена от петима депутати, а 12 депутати я представят във Върховния Съвет на Азербайджанската ССР.⁷ Освен това съгласно чл. 113 от Конституцията на Азербайджанската ССР и чл. 6 от Закона на Азербайджанската ССР „За Нагорно-Карабахската Автономна Област“ един от заместник-председателите на Президиума на Върховния Съвет на АССР се избира от НКАО. Висшият орган на държавната власт в областта Съвета на народните депутати на НКАО решава всички въпроси от местно значение, с оглед интересите на гражданите, живеещи на територията на областта, съобразявайки се с техните национални и други особености. Дейността на всички органи на държавната власт и държавното управление, на съдебните органи и прокуратурата, и на образованието се

осъществява на арменски език в съответствие с езиковите потребности на мнозинството от населението на областта⁸. Регламентираните в държавно-правните документи автономни права на НКАО не са по-различни от постановките, заложи в партийното решение на РКП (б) от 1921 г.

Радикализирането на Нагорно-Карабахския проблем в годините на Горбачовата перестройка обаче не елиминира опитите на конфронтиращите се страни за регулирането му чрез федеративния принцип на поделения суверенитет. Армено-азербайджанският конфликт стартира от 20 февруари 1988 г. , когато на сесия на областния съвет на НКАО е прието решение „За ходатайство пред Върховните съвети на Азербайджанската и Арменската ССР за преминаването на НКАО от състава на Азербайджанската ССР в състава на Арменската ССР“. Това решение е последвано от поредица законодателни решения на Баку и Ереван, всяко от които е в защита на статуквото (Баку) или на промяната (Ереван).

Решението на Върховния съвет на Армения от 1 декември 1989 г. за обединяването на Нагорни Карабах с Армения предизвиква многократните дискусии във Върховния Съвет и в Президиума на СССР. В техните решения еднозначно се изключва възможността за промяна на границите и установяване на конституционна основа на национално-териториално разделяне между Азербайджанската ССР и Арменската ССР⁹. На 2 септември 1991 г. Армения прави пореден опит да узакони отделянето на Нагорни Карабах. За разлика от другите решения, това се аргументира със Закона на СССР „За реда на решаването на въпросите, свързани с излизането на съюзната република от СССР“ от 3 април 1990 г.¹⁰ Този закон обаче регламентира пътя за установяване на определена процедура, която съюзните републики са длъжни да следват при излизането си от СССР. Основният принцип е референдум на всяка една от федеративните единици на СССР – автономен окръг, автономни области и автономните

републики. Сложната многостепенна процедура за излизането на всяка една от републиките, заложенa в закона с решение на Съвета на народните депутати на СССР, остава обаче без юридически последиствия. Нито една от съюзните републики, в това число Армения и Азербайджан, не се възползва от нея.

Следващата решителна крачка на автономната област задълбочава кризата между Баку и Ереван. На 10 декември 1991 г. Нагорни Карабах обявява своята „държавна независимост“. Трансформацията на конфликта от иредентистки в сецесионен е извършена по форма, но не и по съдържание, и е наложена от невъзможността на Москва да удовлетвори арменските амбиции за присъединяване на областта към Арменската ССР. Този момент е повратен за Ереван. Армения вече интерпретира Нагорно-карабахския конфликт като сецесионна борба на народа на Нагорни Карабах за самоопределение.

През последните месеци от съществуването на СССР вече е невъзможно предлаганата от Москва федеративна реформа да се прилага към казуса за Азербайджан и Нагорно-Карабахската Автономна Област. Баку се отказва от дискусиите за статута на НКАО и на 26 ноември 1991 г. Върховният съвет на Азербайджан приема закон, който отменя автономията на Нагорни Карабах. В създалата се ситуация всяка форма на рефедерализация на връзките между Баку и Нагорни Карабах се оказва невъзможна. През следващите години използването на сила се възприема като единствено средство за решаване на въпроса.

Аргументацията на Баку за принадлежността на областта към Азербайджан се обогатява от приложената след разпадането на СССР международноправна доктрина *uti possidetis juris*, която обосновава международната, регионалната и националната легитимация на границите на новите независими държави. Съгласно тази доктрина, в момента на провъзгласяване на Азербайджанската независимост, бившите

административни граници на Азербайджанската ССР, в чиито рамки влиза и НКАО, се приемат за международни и се защитават от международното право.

Нежеланието да се прилага тази позиция спрямо Нагорно-Карабахския казус подтиква Върховният Съвет на Република Армения да приеме на 8 юли 1992 г. специално постановление. С него се обявяват за неприемливи за Републиката всички международни и вътрешнодържавни документи, в които „Нагорно-Карабахската Република” е представяна като част от Азербайджан. Арменската позиция не получава подкрепа в международноправните решения и документация. Резолуциите на Съвета за Сигурност на ООН от 1993 г. по Нагорно-карабахския конфликт са в контекста на азербайджанската позиция¹¹. В тях се потвърждава суверенитета и териториалната цялост на Азербайджанската Република чрез прилагане на формулировката „Нагорно-Карабахски регион на Азербайджанската Република”. Тази формулировка редовно присъства и в ежегодно приеманите от Генералната Асамблея на ООН резолюции за „Сътрудничество между Организацията на Обединените Нации и Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа”. Това на практика обезсмисля многобройните спорове за принадлежността на Нагорни Карабах и мнимите илюзии за правото на неговото население на самоопределение в контекста на отделянето.

Нормативно-правната база и механизмът на съществуващия преговорен процес по регулирането на Нагорно-карабахския конфликт, базиращи се върху посочените резолюции на Съвета за Сигурност на ООН, са в основата и на решенията на ОССЕ. Федералистката идея получава нов шанс в опитите за решаване на арменско-азербайджанския конфликт след постигнатото през май 1994 г. съглашение за прекратяването на огъня. Различните проекти за решения, предложени в процеса на преговорите на Минската група на ОССЕ¹², са в рамките на федералистките модели.

Предлага се разделянето на властовите пълномощия между Баку и Степанакерт (Ханденди, столицата на Нагорни Карабах) в контекста на федералисткия термин „обща държава”, а също така и варианти на асоциирана държава¹³.

Кулминация в дискусиата по Нагорно-карабахския конфликт в международен план са резултатите от проведеното през 1996 г. в Лисабон заседание на ОССЕ. Най-важни са двете приложения на Лисабонския документ, които съдържат заявлението на действащия председател на ОССЕ и отговора на арменската делегация. В първия документ се констатира, че „за последните две години се постига прогрес в решението на Нагорно-карабахския конфликт и по въпроса за териториалната цялост на Азербайджанската Република”¹⁴. Констатацията е, че не са се увенчали с успех усилията на съпредседателите на Минската конференция и се препоръчват три принципа, които трябва да се превърнат в част от процеса на регулиране на Нагорно-карабахския конфликт:

- ✓ Запазване на териториалната цялост на Република Армения и Азербайджанската Република;
- ✓ Правен статут на Нагорни Карабах, определен в съглашението, базирано върху самоопределението, чрез предоставената на Нагорни Карабах най-висока степен на самоуправление в състава на Азербайджан;
- ✓ Гарантирана сигурност за Нагорни Карабах и неговото население, включително взаимни задължения за съблюдаване от всички страни на процеса на регулиране¹⁵.

Делегацията на Армения изразява категоричен отказ от горепосочените принципи за регулиране на конфликта, изразявайки убеденост, че „решението на проблема може да се намери върху основата на международното право и принципите, фиксирани в Хелзинкския Заключителен акт на ОССЕ и преди всичко, върху принципите на

самоопределението на народите”¹⁶. За пореден път Ереван демонстрира различията между своето собствено разбиране и тълкуване на принципите и нормите на международното право и общественото мнение.

Последователността на своята позиция Армения доказва и в рамките на Общността на Независимите Държави (ОНД). Тя е единствената държава, която не подписва Декларацията за спазване на суверенитета, териториалната цялост и неприкосновеност на границите на държавите-участници в ОНД. При подписването през 1995 г. на Меморандума за подкрепа на мира и стабилността в ОНД Ереван не признава за действащи спрямо нея на чл. 7 и 8 от документа. Съгласно чл. 7 „държавите-участници в ОНД на своите територии, в съответствие с националното законодателство и международните норми, ще предприемат мерки за пресичането на всякакви прояви на сепаратизъм, национализъм, шовинизъм и фашизъм. Те ще съдействат за обективното отразяване на обществено-политическите процеси в другите държави-участници в ОНД”. Съгласно чл. 8 „държавите се задължават да не поддържат на териториите на другите държави-участници сепаратистки движения, а също така сепаратистки режими. Ако такива възникнат, да не установяват с тях политически, икономически и други отношения; да не допускат използването на територии и комуникации на държавите-участници на ОНД; да не им оказват икономическа, финансова, военна и друга помощ”¹⁷. В духа на своята последователна политика в защита на НКР Армения внася в рамките на ОНД проект на Декларация за равноправие и право на народите да се разпореждат със своята съдба, но още в преамбюла авторите на проекта си противоречат. Утвърждаването на тезата за равноправие и право на народите да се разпореждат със своята съдба е в дисонанс с тази за правото на всеки народ „да поставя въпроса за своето самоопределение до отделяне и образуване на независима държава и отделяне с цел присъединяване към друга държава”, както и със

задължението на държавите „да предприемат действени мерки за изключването и пресичането на всякакви насилствени действия за задържане на народа в границите на дадената държава”. Независимо от направените съществени изменения от авторите на текста, Декларацията е отхвърлена от ОНД още на експертно ниво¹⁸.

Последователната позиция на Ереван да отстоява решението на Нагорно-Карабахския проблем в контекста на арменската визия е релевантна на поведението на Баку. В откритата форма правителството на Азербайджан не предлага прилагането на федерализма в решаване на Нагорно-Карабахския въпрос. Нещо повече, то ограничава „висшата степен на автономия” на областта в рамките на една или друга форма на децентрализация или предаване на пълномощията на по-нисша степен в йерархията. Доказателство за позицията на Азербайджан е отказът му да подкрепи предложението на ОССЕ за създаване на „обща държава”. Според президента Гейдар Алиев понятието обща държава включва и правото на държавност за арменците в Нагорни Карабах, което неизбежно води до раздробяването на Азербайджан¹⁹.

В противоречие, а може би в допълнение на тази негова позиция, е предоставения от парламента на Азербайджан през декември 1998 г. статут на автономия на Нахичеван (с ограничени властови пълномощия) в рамките на конституцията на Азербайджан, оставащ формално унитарна държава. Причините за този юридически акт могат да се търсят в няколко посоки – географската откъснатост на Нахичеван от основната територия на Азербайджан; приемственост на нейния политически статут от съветския период, което означава автономна република, и не на последно място факта, че в този район влиянието на азербайджанския президент Г. Алиев е много силно (Нахичеван е неговото родно място). Една от интерпретациите за този акт на Баку е свързана с идеята, че това е сигнал

за откриване на пътя за политическото решаване на въпроса с Нагорни Карабах²⁰.

Преговорният процес за решаване на Нагорно-Карабахския проблем е обвит в тайнственост, а очакваните от него резултати са главно в сферата на пожеланията. Повече от 15 години е в сила договореното с международните посредници от т.нар. Минска група условие, процеса на преговорите и съдържанието на документите по въпроса да не получават гласност докато не се постигнат конкретни резултати. За този период стагнацията на проблема не се променя. От една страна секретността на процеса позволява да не се засилва негативното напрежение между Баку и Ереван, но от друга страна тя също така крие изненади. Отсъствието на обществени дискусии по федеративните алтернативи обаче оставя населението в двете републики неподготвено за федеративния компромис, който се очаква да постигнат страните в процеса на преговорите. Обществената реакция може да е с неочаквани и неприятни за политическите ръководства на Армения и Азербайджан последици²¹. Голяма е вероятността компромисът да има трудно контролирани вътрешнополитически ефекти, засягащи много външни сили, които трудно могат да бъдат балансирани. Неслучайно през юли 2008 г. Конгресът на САЩ одобри финансова помощ за 2009 г. в размер на 52 млн. долара на Армения, а за Нагорни Карабах – 8 млн. долара. Също така Армения и Азербайджан ще получат по 3 млн. долара като военна помощ²².

Поредното пето по ред признаване от Генералната асамблея на ООН на Нагорни Карабах като част от азербайджанската държава,²³ също не променя ситуацията. В резолюцията, гласувана на 14 март 2008 г. се утвърждава за пореден път тезата, че „нито една държава не трябва да признае за законна ситуацията, която се е създала в резултат на окупацията на територията на Азербайджанската Република”²⁴. И тъй като това не е първия документ на ООН, потвърждаващ азербайджанския интегритет, то

по-важен ориентир за промяната е списъкът на държавите, гласували против резолюцията. В него влизат и трите страни съпредседатели на Минската група на ОССЕ по регулиране на проблема с Нагорни Карабах – Русия, САЩ и Франция. Обяснението е дадено в американското изявление по повод на резолюцията, според което тримата съпредседатели на Групата от Минск са гласували срещу резолюцията, защото са единни, че тя представя „едностранчив“ поглед върху спора²⁵. Неслучайно и председателстващата Европейския съюз Словения публикува веднага съобщение, с което подкрепя позицията на трите държави, утвърждавайки, че Групата от Минск трябва да продължи да се занимава с проблема. „ЕС призовава засегнатите страни да избягват всякакви действия, които биха могли да доведат до повишаване на напрежението и да подкопаят продължаващите усилия на посредниците“²⁶.

Така отново се разминават легитимните претенции на Баку и очерталото се изгодно за Ереван статукво в Нагорни Карабах. Имитацията от действия от страна на Минската група на ОССЕ не предполага решаване на проблема. На практика се потвърждава позицията на президента на Азербайджан Илхам Алиев от началото на март 2008 г., че обявената независимост на Косово е поощрила арменските сепаратисти в азербайджанския планински анклав Нагорни Карабах²⁷.

Ситуацията не се променя от признаването от Баку и Ереван на съществуващото общопризнато правило, че към числото на сериозните нарушения на задълженията, произтичащи от императивните норми на общото международно право, се отнасят агресията, геноцида и расовата дискриминация²⁸. Силен е споменът за унищожението през февруари 1992 г. на цивилното азербайджанско население на град Ходжали, което е сериозно нарушаване на правата на цивилно население по време на въоръжените конфликти и може да се квалифицира също като геноцид²⁹. Международната общност, главно чрез ООН, провъзгласява и утвърждава

в международните инструменти кодекса от основополагащи ценности като мир и уважение на правата на човека. Наслагваните през годините негативи в азербайджанско-арменските отношения обаче трудно ще могат да бъдат преодоленни.

Неслучайно решението на Нагорно-Карабахския конфликт е обвързано с идеята, че „държавата трябва да бъде общ дом за всички слоеве на населението, живеещи в нея в условията на равенство, запазване на самобитността на отделните групи по тяхно желание в условия, гарантиращи развитието на самобитността. Както мнозинството, така и малцинството не трябва да притежават правото да утвърждават собствената самобитност по начин, който би лишил другите от възможността да получат същото или това би довело до дискриминация в отношението на другите в сферата на общите интереси”³⁰. Последователността в отстояването на общопризнатите ценности изисква осъществяването на мерки за съдържане на всеки груб отказ от тях и недопускане на безнаказаност, в това число чрез изправяне на предполагаемите изпълнители пред съда. Дългосрочният и устойчив мир е гарантиран само чрез справедливост и уважение към достойнството, правата и свободите на човека³¹. Под тези думи могат да се подпишат политиките и обществата в Азербайджан и Армения, но реалностите продължават да бъдат други.

Едва ли в близко бъдеще обаче ще се постигне компромис по Нагорнокарабахския въпрос. Както с основание отбелязва бившият съветник на президента на Нагорно Карабахската република и експерт в аналитичния център „Кавказ” Манвел Саркисян „от 1992 г. преговорите за Нагорни Карабах не са довели до конкретни резултати”³². Допълнение към тази песимистична оценка е и предупредителната прогноза на финландския посланик Терхи Накала, че „подценяването на позицията на Карабах е огромна грешка”³³. В кавказката зона на сигурност Нагорно-

карабахският казус продължава да бъде най-важен елемент от външнополитическите приоритети на Баку и своеобразен филтър за определяне статута на всеки един международноправен субект в азербайджанската скала на политическо и икономическо партньорство.

* * *

Сложните и многопластови процеси, които характеризират прехода към постсъветска фрагментация, се осъществяват в широкия спектър на иредентистките и сецесионистки действия. Съветският федерализъм в неговата хибридна форма се проявява в дезинтеграционните акции на кавказките субекти. Иманентните противоречия на сталинското национално-административно деление се разкриват с пълна сила в междудържавните и вътрешнодържавните конфронтации. Опитите за прилагането на пълния и споделения суверенитет в Кавказкия регион традиционно завършват с военни конфликти, международни контактни групи и перманентно разширяващо се присъствие на международния фактор в тяхното правно решаване. Стремещът към активна рефедерализация на Черноморско-Каспийския район, съпровождащ разпадащата се съветска система, остава нереализиран. Инерцията на държавно-политическите традиции, многогодишните натрупвания на национално напрежение и отсъствието на централизиран властови вертикал предопределя както етнотериториалните конфликти, така и запазването в по-голяма или по-малка степен, на федерализма като основна форма на държавно-политически суверенитет в Южнокавказкия регион. Отсъствието на реален държавен интегритет върху цялата територия на Азербайджан определя де факто степента на конфликтност, но не и правната характеристика на съществуващото държавно устройство.

„Замразените“ конфликти са съществена част от лексиката и дейността на трите кавказки републики. Арменско-азербайджанските противоречия, както и избраният от Грузия етноцентрически модел на

развитие ограничават възможностите на трите независими държави в Южен Кавказ за маневри и лобиране във Вашингтон и Брюксел. Инкорпорирането на Нагорни Карабах е приоритетна задача за Азербайджан и своеобразен входен билет за „цивилизования свят”. Основният проблем е във фалстарта на южнокавказките републики при решаването на сепаратисткия проблем в периода на постсъветска фрагментация. С отмяната на Южно-Осетинската автономия в Грузия и анулирането на статута на Карабах, Тбилиси и Баку поставят началото на сецесията в региона. С премахването на автономния статут на Южна Осетия и НКАО в състава съответно на Грузия и Азербайджан обективно стартира институционализацията на непризнатите държави. Идеята за национално-държавна приемственост, която е в основата на „възрожденския проект” определя легитимността на постсъветските Грузия и Азербайджан. Тя играе решаваща роля в появата на непризнатите републики, за които унитарна Грузия и унитарен Азербайджан така и не се превръщат в „свои” държави. Освен това признаването на независимостта на Южна Осетия и Абхазия от страна на Русия променя акцентите в постсъветското пространство и в глобалния свят. Заедно с Косовския суверенитет балканският и кавказкият казуси се превръщат в своеобразен тест за действие на съществуващите международноправни норми и филтър във формирането на новата международна стратификация. Наслагваните от десетилетия проблеми от разнообразен характер в Кавказкия регион се превръщат в непредсказуем ребус за осигуряването и утвърждаването на сигурността в този сектор на Евразия. Нещо повече, ескалиращите, в резултат на динамичните изменения в световен план, фрагментационни процеси повишават степента на несигурност и нестабилност. Те превръщат Черноморско-Каспийският регион в постоянен извор на напрежение и съществен елемент в засилващото се противоборство между

международните субекти, стремящи се към въздействие и контрол върху съществуващите и изграждащите се енергийни коридори.

¹ Из протокола заседания пленума Кавбюро ЦК РКП (б) от 5 юля 1921 года. Вж. К истории образования Нагорно-Карабахской автономной области Азербайджанской ССР. 1918-1921. Документы и материалы. Баку 1989. С. 92.

² Le Dossier Karabagh. Fait et Documents sur La Question du Haut-Karabagh: 1918-1988. Red. Libaridian, G. J. Paris, 1988, P. 20-22; Swietochowski T. Russia and Azerlajjan: A Borderland in Transition. New York. 1995. PP. 75-76.

³ Ibidem

⁴ Le Dossier Karabagh. Op.Cit. P. 21

⁵ Конституция СССР, статья 24. Москва. 1936. С. 14; Конституция СССР. Статья 87. Москва, 1977. С. 13-14.

⁶ Док. ООН CERD/C/350/Add.1./ Доклад Азербайджана, представленный в соответствии со статьей 9 Международной конвенции о ликвидации всех форма расовой дискриминации. С. 6.

⁷ Пак там. С. 7

⁸ Пак там.

⁹ Постановление Президиума Верховного Совета СССР „О мерах, связанных с образованиями союзных республик по поводу событий в Нагорном Карабахе, в Азербайджанской и Армянской ССР”, 23 марта 1988 года. Ведомости Верховного Совета СССР, 1988.№ 13. С. 27-28. Постановление Президиума Верховного Совета СССР „О решениях Верховных Советов Армянской ССР и Азербайджанской ССР по вопросу о Нагорном Карабахе”. 18 юля 1988. Ведомости Верховного Совета СССР. 1988.№ 29. С. 20-21. Постановление Президиума Верховного Совета СССР „О несоответствии Конституции СССР актов по Нагорному Карабаху, принятых Верховным Советом Армянской ССР 1 декабря 1989 года и 9 января 1990 года”. 10 января 1990 года. Ведомости Верховного Совета СССР. 1990.№ 3. С. 38. Срв. Мусаев Т. Правовые аспекты Нагорно-Карабахского конфликта. 27.01.2006.

<http://www.azhumanrights.org/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0094&n=000010&g>

¹⁰ Закон СССР „О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР”. 3 април 1990 года. Ведомости Верховного Совета СССР. 1990.№ 15. С. 303-308.

¹¹ Резолюции СБ на ООН 822 от 30 апреля 1993 года, 853 от 29 сюля 1993 года, 874 от 14 октябрия 1993 года и 884 от 11 ноябрия 1993 года.

www.un.org/russian/documens/resol/res1993/scres93.htm

¹² На първата среща на Съвета на ОССЕ от 24 март 1992 г. в Хелзинки е взето решение да се организира конференция за Нагорни Карабах под егидата на ОССЕ в Минск (Беларус), която да гарантира постоянно действащ форум за преговори с цел мирното регулиране на кризата”. Съветът решава, че в Конференцията, освен Азербайджан, Армения, Беларус, Германия, Италия, Русия, САЩ, Турция, Франция, Чешката и Словашката Федеративна Република и Швеция, ще бъдат поканени да участват и избрани представители, т.е. легитимните власти на Нагорни Карабах, но в качеството им на заинтересована страна. От май 1997 г. миротворческият процес се поддържа изключително чрез „совалковата дипломация” на съпредседателите на Минската група, които обикалят столиците на страните на конфликта Баку, Степанакерт и Ереван за съгласуване на базата за възстановяване на преговорния процес.

¹³ Jacoby V. The role of the OSCE: an assessment of international mediation efforts // The limits of leadership Elites and societies in the Nagorny Karabakh peace process 2005. <http://www.c-r.org/our-work/accord/nagorny-karabakh/contents.php>

¹⁴ Док. ОБСЕ S/1/96. С. 13

¹⁵ Пак там.

¹⁶ Пак там.

¹⁷ Вж. по-подробно. Мусаев Т. Цит. Съч.

¹⁸ Пак там.

¹⁹ Мехтиев Э. Межэтнические отношения на Кавказе: некоторые особенности. Науч. Доклад, представленный на конференции „Кавказ: геополитизированная этничность?“. 6-7 мая 1999 г. Цит. по” Corpieter B. Federalism and Conflict in the Caucasus... P. 16.

²⁰ <http://armen-info.com/gamkhorz/199812/19981231.htm.nwsitem> 1.

Срв. Corpieter B. Federalism and Conflict in the Caucasus... P. 17.

²¹ Corpieter B. Federalism and Conflict in the Caucasus... P. 17.

²² Армения и Нагорный Карабах получают 60 млн. долара.

<http://temadnya.com/news/Armenija-i-Nagorny-i-Karabah-poluchat-ot-SShA-60-mln-dollarov/19.07.2008> г.

²³ General Assembly of UN adopts resolution reaffirming territorial integrity of Azerbaijan, demanding withdrawal of all Armenian forces. <http://www.today.az/news/politics/43734.html>

²⁴ General Assembly of UN adopts resolution reaffirming territorial integrity of Azerbaijan, demanding withdrawal of all Armenian forces. <http://www.today.az/news/politics/43734.html>

²⁵ ibidem

²⁶ ibidem

²⁷ Фактор Косово вынуждает Азербайджан пойти войной на Нагорный Карабах?

<http://www.regnum.ru/news/967050.html>. 5.03.2008

²⁸ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with commentaries (2001) commentary to Article 40, para. 4. Вж. Мусаки, Т. Военная оккупация территорий Азербайджана: правовая оценка. // Право, 2007, № 4-5 (28-29). С. 18.

²⁹ Мусаки, Т. Военная оккупация территорий Азербайджана: правовая оценка. // Право, 2007, № 4-5 (28-29). С. 19.

³⁰ Док. ООН E/CN.4/Sub.2/1993/34/Add.4. С. 3. Вж. Мусаев Т. Цит. Съч. Това е част от официалната концепция на Азербайджан по Нагорно-Карабахския конфликт, доказателство за което е присъствието на статията на Т. Мусаев в повечето институционални сайтове на Азербайджанската Република.

³¹ Мусаки, Т. Военная оккупация территорий Азербайджана: правовая оценка. // Право, 2007, № 4-5 (28-29). С. 19.

³² США выдвигают Россию из состава Минской группы ОБСЕ?

<http://www.regnum.ru/news/681777.html> 18-26 июля 2006

³³ Jacoby V. The role of the OSCE: an assessment of international mediation efforts // The limits of leadership Elites and societies in the Nagorny Karabakh peace process 2005. <http://www.c-r.org/our-work/accord/nagorny-karabakh/contents.php>